

भयमुक्त सिकाइ वातावरणका निमित्त नीतिगत व्यवस्था

२०६७

माननीय शिक्षा मन्त्रीबाट

२०६७/९/१४ मा स्वीकृत

नेपाल सरकार

शिक्षा मन्त्रालय

शिक्षा विभाग

सानोठिमी, भक्तपुर

मन्तव्य

विद्यालयमा प्रदान गरिने शिक्षालाई गुणस्तरीय बनाउन निरन्तर प्रयासहरू गरिँदै आएका छन् । विद्यालय जाने उमेरका सबै बालबालिकाहरूलाई सहज पहुँच उपलब्ध गराउन, छात्रवृत्ति प्रदान गरिएको छ भने कक्षा १० सम्म सबै सामुदायिक विद्यालयमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीलाई निःशुल्क पाठ्यपुस्तक उपलब्ध गराइएको छ । विद्यालय भौतिक सुधारका माध्यमबाट विद्यालयको भवन, शौचालय, खेलमैदान आदिलाई बालमैत्री रूपमा निर्माण गरी गुणस्तरीय शिक्षण-सिकाइका लागि अनवरत प्रयासहरू भइरहेका छन् । भर्ना भएका बालबालिकालाई विद्यालयमै टिकाई सबै विद्यार्थीलाई विद्यालय शिक्षा पूरा गर्न आकर्षित र सक्षम बनाउनु एउटा चुनौतिपूर्ण कार्य रहन गएको छ ।

बालबालिकालाई विद्यालयमा टिकाई राख्नु र गुणस्तरीय शिक्षण-सिकाइमा संलग्न गराउनका लागि बालमैत्री विद्यालय भवन तथा वातावरण, चित्ताकर्षक पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक तथा सिकाइ सामग्रीहरू मात्र अत्यावश्यक नभई बालबालिकाको अन्तरंग भावलाई गहिरो रूपमा अध्ययन गर्न सक्षम शिक्षकको पेसाप्रति समर्पित र प्रतिबद्ध भावना पनि उत्तिकै आवश्यक छ । विद्यार्थीले स्वस्फूर्त रूपमा अध्ययन अध्यापनलाई अंगीकार गर्न र आनन्दको रूपमा लिन शिक्षकको व्यवहारले गहनतम भूमिका निर्वाह गरेको हुन्छ । शिक्षकको प्रत्येक क्रियाकलाप, बोली, निर्देशन, दिइने स्यावासी र विद्यार्थीप्रति निरुत्साह सञ्चार हुन्छ भने सकारात्मक अभिव्यक्तिबाट विद्यार्थीलाई अध्ययन तथा सिकाइप्रति हौसला एवम् उर्जा प्राप्त गर्न मद्दत गर्दछ । दण्डका माध्यमले होइन पुरस्कारका माध्यमले निष्ठुर र कडा प्रस्तुति नभई सरल र बालमनोविज्ञानका सिद्धान्तलाई आधार बनाई शिक्षण-सिकाइ सञ्चालन गर्दा बीचैमा विद्यालय नछोडी धेरैभन्दा धेरै विद्यार्थी तह पूरा गर्न उत्साहित र सक्षम हुन्छन् ।

नेपाल सरकार शिक्षा मन्त्रालयबाट "भयमुक्त सिकाइ वातावरणका निमित्त नीतिगत व्यवस्था २०६७" स्वीकृत भएको छ । यसले विद्यालयमा हुन् शिक्षण-सिकाइ भयमुक्त हुनु पर्दछ भन्ने कुरामा जोड दिएको छ । शारीरिक तथा मानसिक रूपमा दण्ड र सजायहरू विद्यार्थीलाई दिन बन्देज लगाइएको छ । यो एक आफैमा गुणस्तरीय शिक्षाका लागि अभियान भएकाले यसको मर्मलाई बुझी विद्यालयमा शिक्षण सिकाइ

गर्नु अत्यावश्यक हुन्छ। नीतिले मार्ग निर्देशन मात्र गर्ने हुँदा त्यसको कार्यान्वयन गर्ने प्रमुख दायित्व यसको कार्यान्वयनका संवाहक शिक्षकहरुमा निहित रहन्छ। शिक्षाका नीति, निर्देशन, पाठ्यक्रमको लक्ष्य तथा उद्देश्यहरु कक्षाकोठामा रुपान्तरित नहुँदासम्म सार्थकता पाउँदैनन्। कक्षाकोठामा अनुवादित नभएका शैक्षिक आरम्भहरु शुष्क बौद्धिक बहस वा प्राज्ञिक मनोविनोदमा मात्र सीमित रहन्छन् भन्दा कुनै अत्युक्ति नहोला। अतः सामुहिक प्रयास गरी यस नीतिलाई कक्षाकोठा एवम् व्यवहारमा उतार्नका लागि निरन्तर र अनवरत प्रयास प्राप्त रहोस् भन्ने हार्दिक अनुरोध गर्दछु।

अन्तमा यस नीतिगत व्यवस्थालाई यस रुपमा ल्याउनका लागि कार्य गर्नु हुने शिक्षा मन्त्रालय, शिक्षा विभाग, युनिसेफ नेपाल, सेभ द चिल्ड्रेन नेपाल, नेपाल अभिभावक संघ र कोप्सा नेपाल लगायत राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाका महानुभावहरुलाई हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु। विशेष रुपमा प्लान नेपालबाट यस नीतिको निर्माण एवम् अन्तिम रुप प्रदान गर्न उपलब्ध गराइएको सहयोग एवम् सहकार्यका लागि हार्दिक धन्यवाद दिँदै प्लान नेपालले नै छपाइ गर्न लागेकोमा आभार व्यक्त गर्दछु।

डा.लवदेव अवस्थी

महानिर्देशक

शिक्षा विभाग, सानोठिमी

वि.सं. २०६७ चैत्र

पृष्ठभूमि

बालबालिकाहरूको प्रभावकारी सिकाइका लागि विद्यालयको वातावरण बालमैत्री हुनु अति आवश्यक हुन्छ। विद्यालयहरूमा विद्यार्थीहरूलाई दिइने शारीरिक र मानसिक सजायका कारणले उनीहरूको शारीरिक, मानसिक, मनोवैज्ञानिक र सामाजिक विकासमा गम्भीर नकारात्मक असर पर्दछ भन्ने तथ्य स्थापित भइसकेको छ। जुनसुकै किसिमको सजायलाई निर्मुल गरी भयमुक्त सिकाइ वातावरण निर्माणका लागि सरकारी र गैर सरकारी क्षेत्रबाट पनि प्रयासहरू भइरहेका छन्। यति हुँदा हुँदै पनि स्पष्ट नीतिगत व्यवस्थाको अभावका कारणले विद्यालयहरूमा शारीरिक र मानसिक सजाय निर्मुल हुन नसकेकोले भयमुक्त सिकाइ वातावरणका निमित्त नीतिगत व्यवस्था हुन आवश्यक भएको छ।

भयमुक्त सिकाइ अवधारणाले मुख्य गरी बालबालिकालाई सिकाइ क्रियाकलाप गराउँदा सिकाइ मैत्रीपूर्ण हुनुपर्छ भन्ने मान्यतालाई जोड दिएको छ। सिकाइ मैत्रीपूर्ण हुनको लागि विद्यालय एवम् कक्षा कोठा भित्र पठन पाठन तथा अन्य शैक्षिक अतिरिक्त क्रियाकलापलाई भइरहँदा व्यवहार परिवर्तन गर्न भनेर दिइने सबै प्रकारका सजायहरूको अन्त्य, ठूला विद्यार्थीले साना तथा कम उमेरका विद्यार्थीहरूलाई हेप्ने दपेट्ने र बल मिच्याइ गर्ने साथै जातजाति, भाषागत र आर्थिक अवस्थालाई देखाएर एक अर्कालाई हेप्ने प्रवृत्तिको अन्त्य र किशोरावस्थामा पुग्न थालेका केटाकेटीहरूप्रति गरिने यौनजन्य दुर्व्यवहारहरूको निषेधीकरण गरेर नै हरेक विद्यालयमा भयमुक्त सिकाइ वातावरण तयार गर्न सकिन्छ भन्ने अब धारणा यस नीतिको छ। तसर्थ यस नीतिगत व्यवस्थालाई पूर्ण रूपमा कार्यान्वयन गर्न सके सबै विद्यालयहरूमा हुने सम्पूर्ण शैक्षिक क्रियाकलापहरू भयमुक्त हुनेछ र बालबालिकाहरूले हिंसारहित वातावरणमा सिक्न र आफूलाई विकास गर्न सक्षम हुनेछन्। साथै, हेपाइ तथा यौनजन्य हिंसाबाट समेत पूर्णरूपमा बालबालिकाहरू सुरक्षित हुनेछन् भन्ने लक्ष्य यस नीतिगत व्यवस्थाले इङ्गित गरेको छ।

नेपाल सरकारले सन् १९४८ को मानव अधिकारको विश्वव्यापी घोषणापत्र र सन् १९८९ को बालअधिकार महासन्धीमा हस्ताक्षर गरेर बालबालिकाहरूको अधिकार सुनिश्चितताका लागि आफ्नो प्रतिबद्धता जनाइसकेको छ। मानव अधिकारको विश्वव्यापी घोषणापत्र सन् १९४८ को धारा ५ र बालअधिकार महासन्धी सन् १९८९ को धारा १९.१, २८.२, र ३७ मा बालबालिकालाई सजाय दिन नहुने कुरा उल्लेख छ। बालअधिकारका संरक्षणसम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलन सन् २००७ ले सन् २००९ सम्ममा शारीरिक सजायलाई निषेध गर्ने कुरा पारित गरेको छ। नेपालको अन्तरिम संविधान २०६३ को मौलिक हकअन्तरगत बालबालिकाको हक पनि उल्लेख गरेर सरकारले अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा आफूले गरेको प्रतिबद्धता कार्यान्वयनका लागि प्रयास अगाडि बढाएको छ।

विगतका प्रयासहरू

औपचारिक शिक्षाको सुरुवातसँगै सभ्य समाजको चिनारीका रूपमा बालमैत्री सिकाइ वातावरणको अवधारणा अगाडि बढ्दै आएको छ। शिक्षक तालिमको संस्थागत सुरुवातले भयमुक्त र बालमैत्री सिकाइ वातावरणलाई संस्थागत स्वरूप प्रदान गरेको छ। तर पनि विद्यालयहरूमा अनुशासन कायम गर्ने नाममा केही मात्रामा शारीरिक र मानसिक सजाय दिइँदै आएको पाइन्छ। विद्यालयमा अनुशासन कायम गर्नका लागि वैकल्पिक विधिको प्रयोग गरी बालबालिकाहरूलाई भयमुक्त बालमैत्री वातावरणमा सम्मानजनक सिकाइ अगाडि बढाउने व्यवस्थाका लागि धेरै प्रयास पनि भएका छन्। पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक र शिक्षक निर्देशिका आदिमा विद्यालयमा भयमुक्त सिकाइ वातावरण निर्माण गर्ने कुराहरूलाई समावेश गरेको छ भने शिक्षक तालिममार्फत पनि विद्यालयमा बालमैत्री भयमुक्त वातावरणमा सम्मानजनक सिकाइका लागि शिक्षकहरूको क्षमता अभिवृद्धि पनि गरिएको छ। यस्ता प्रयासहरू हुँदाहुँदै पनि विद्यालयहरूमा शारीरिक र मानसिक सजाय निर्मूल हुन भने सकेको अवस्था छैन।

भयमुक्त सिकाइवातावरणका लागि हालसम्म भएका प्रयासहरू:

क. नीतिगत प्रयास

- शिक्षकको कार्यक्षमताको मूल्याङ्कन गर्ने १० ओटा सूचकमध्ये शिक्षकले विद्यार्थीप्रति गर्ने व्यवहार पनि उल्लेख भएको,
- शिक्षा नियमावलिमा शिक्षक र विद्यार्थीको आचारसंहिताको व्यवस्था भएको ,

ख. बालअधिकारसम्बन्धी प्रयासहरू

- राष्ट्रिय मानवअधिकार आयोगको गठन
- बाल इजलासको व्यवस्था

ग. शिक्षा क्षेत्रमा भएका प्रयास

- आचारसंहिता निर्माण र कार्यान्वयनको प्रयास,
- शिक्षासम्बन्धी विभिन्न निकायमा आचारसंहिता निर्माण र कार्यान्वयन,
- शिक्षक तालिम सञ्चालन,
- सबैका लागि शिक्षासम्बन्धी मूल दस्तावेजमा बालमैत्री वातावरणमा सिकाइ हुनुपर्नेमा जोड,
- शिक्षा मन्त्रालयअन्तरगत निर्माण हुने विभिन्न नीति निर्देशनमा बालअधिकारले स्थान पाउने गरेको,
- शिक्षा क्षेत्रको योजना निर्माणमा यस विषयले स्थान पाउने गरेको,

घ) विद्यालय क्षेत्र सुधार कार्यक्रममा भएका प्रयासहरु:

- विद्यार्थीका सम्बन्धमा

एउटा विद्यार्थी आफ्नो सम्पूर्ण क्षमताको उपयोग गर्दै आत्मविश्वास र उत्साहका साथ सृजनात्मक सिकाइमा सहभागी हुन्छ,

- शिक्षकका सम्बन्धमा

शिक्षकले उसको पूर्ण क्षमताको उपयोग गर्दै आत्मविश्वास र उत्साह पूर्वक तरिकाले सिकाइमा सहभागी हुनका लागि प्रोत्साहन गर्दछ ,

शिक्षकले कहिले पनि विद्यार्थीहरुलाई शारीरिक सजाय दिने छैन,

शिक्षकले विद्यार्थीको सामुहिक तथा व्यक्तिगत रूपमा उसको परिचयको सम्मान गर्नेछ,

- विद्यालयका सम्बन्धमा

विद्यालय बालमैत्री तथा समावेशी वातावरणयुक्त हुनेछ र शिक्षामा उनीहरुको अधिकारलाई सम्मान गर्ने छ।

ङ. गैरसरकारी संस्थामार्फत भएका प्रयासहरु

सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन,

पैरवी कार्य .वकालत. सञ्चालन,

वालक्लवको गठन,सञ्जाल निर्माण र संचालनमा सहयोग

अन्य रचनात्मक सल्लाह सहयोग ।

मुद्धा र चुनौतीहरु

विद्यालयमा दिइने विविध किसिमका सजायहरु मूलत अनुशासन कायम गर्नका लागि केन्द्रित रहेको पाइन्छ। यस्ता सजायका विकल्पहरुको खोजी गरेर अनुशासन कायम राखी सबै विद्यालयमा भयमुक्त बालमैत्री सिकाइ वातावरण निर्माण गर्नु मुख्य चुनौतीका रूपमा रहेको छ। विद्यालयमा बालबालिकाहरुको सिकाइमा शिक्षकको महत्वपूर्ण भूमिका हुने हुँदा सबै शिक्षकलाई भयमुक्त सिकाइ वातावरण निर्माणका लागि क्षमतावान बनाउनु पनि अहिलेको चुनौती हो। विद्यालयमा दिनुपर्ने सजायको पृष्ठभूमिका रूपमा

घरपरिवारको वातावरणलाई पनि लिन सकिन्छ। यस सन्दर्भमा बालबालिकाका अभिभावकहरूमा भयमुक्त वातावरणको महत्व बारे जानकारी गराउनु पनि अहिलेको आवश्यकता र चुनौती हो।

नयाँ नीतिको आवश्यकता

सवै प्रकारका विद्यालयमा भयमुक्त बालमैत्री सिकाइ वातावरणमा सम्मानजनक रूपमा बालबालिकाहरूले सिक्न पाउने अवसरको सुनिश्चितताका लागि धेरै प्रयासहरू विभिन्न क्षेत्रबाट भएको अवस्थामा ती प्रयासहरूलाई स्पष्ट सोच र दृष्टिकोणसहितको एकीकृत नीतिको निर्माण गरी राष्ट्रिय अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा गरिएका सन्धी सम्झौताहरूको कार्यान्वयनलाई गति दिनु अहिलेको आवश्यकता हो।

लक्ष्य

भयमुक्त बालमैत्री सिकाइ वातावरणमा बालबालिकाहरूको सम्मानजनक सिकाइबाट गुणस्तरीय शिक्षाको सुनिश्चितता गर्नु।

उद्देश्य

१. बालबालिकाहरूको आत्मसम्मानमा ठेस पुऱ्याउने हरेक किसिमको सजाय निर्मुल गर्ने,
२. पाठ्यक्रम, पाठ्यसामग्री, शिक्षक तालिम, सिकाइ विधि र विद्यालय व्यवस्थापनका प्रक्रियामार्फत भयमुक्त बालमैत्री सिकाइ वातावरण अनुकूल हुने गरी भएका अभ्यासहरूलाई प्रोत्साहित गर्ने,
३. भयमुक्त सिकाइ वातावरण निर्माणका लागि सरोकारवालाहरूको क्षमता वृद्धि गर्ने
४. पारस्परिक सहयोगका लागि सम्बन्धित निकायबीच सहकार्य, साझेदारी र समन्वय बढाउन सञ्जाल विकास गर्ने।

नीतिहरू

१. विद्यालय वातावरणमा बालबालिकाहरूमाथि हुने सबै प्रकारका सजायलाई प्रतिबन्ध गर्ने व्यवस्था गरिनेछ।
२. परिवार तथा समुदायमा सजायरहित सामाजिकीकरणका लागि प्रवर्धनात्मक तथा सचेतनात्मक कार्यक्रमहरू ल्याइनेछन्।
३. पाठ्यक्रम र पाठ्यपुस्तकलाई सम्मानजनक तथा भयमुक्त सिकाइको अवसर प्रवर्धन गर्ने गरी अद्यावधिक र अनुकूल बनाइने छन्।

४. विद्यालयमा भयमुक्त र सम्मानजनक सिकाइ वातावरण निर्माण गरी बालबालिकाहरुको सकारात्मक व्यवहार विकासका लागि शिक्षकहरुको क्षमता विकास गर्न शिक्षक तालिम पाठ्यक्रम, तालिम सामग्री र तालिम सञ्चालन प्रक्रियालाई भयमुक्त सिकाइ वातावरण अनुकूल हुनेगरी विकास एवं परिमार्जन गरिने छ।
५. विद्यालयलाई भयमुक्त सिकाइ वातावरणको केन्द्रविन्दु बनाई यसका लागि सम्बद्ध सबै सरोकारवालाहरुको सहयोग परिचालन गरिनेछ।
६. पठनपाठनका क्रममा दिइने कुनै पनि सजायलाई अमान्य हुनेगरी विद्यालयको आफ्नो नीति विनियम र आचारसंहिता बनाउन सहयोग र सहजीकरण गरिनेछ।
७. सम्बद्ध सबै सरोकारवालाहरुबाट भयमुक्त सिकाइ वातावरण निर्माणमा सकारात्मक सहयोग प्राप्त गर्न उनीहरुको क्षमता विकास गरिनेछ।
८. भयमुक्त सिकाइ वातावरण सिर्जना गर्न क्रियाशील सरकारी तथा गैर सरकारी संघसंस्था, स्थानीय, राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय संस्थाहरु, शिक्षकका पेशागत संस्थाहरुको सञ्जाल विकास गरी प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि प्रोत्साहन गरिनेछ।
९. बालमैत्री भयमुक्त सिकाइ वातावरण निर्माण र प्रयोगका क्षेत्रमा भएका अभ्यासहरुलाई प्रोत्साहित गरिनेछ।
१०. शिक्षकका पेशागत संस्थाहरु, राजनैतिक दलका भातृ संगठनहरु साथै वालक्लवहरुको सञ्जाल विकास गरी भयमुक्त सिकाइवातावरण निर्माणमा जिम्मेवार बनाइने छ।

कार्यान्वयन निर्देशिका

नीतिगत उद्देश्यहरु	नीतिगत प्रावधानहरु	कार्यान्वयनका लागि मार्गदर्शक रणनीतिहरु	जिम्मेवार निकाय
कुनै पनि किसिमको सजायलाई निर्मूल गर्ने	१ विद्यालय वातावरणमा शारीरिक सजायलाई प्रतिबन्ध गर्ने व्यवस्था गरिनेछ।	१.१ आचारसंहिता निर्माण र कार्यान्वयन १.२ बालमैत्री शिक्षण गर्ने शिक्षक तथा विद्यालयका माध्यमबाट भयमुक्त शिक्षणलाई बढावा दिने १.३ विद्यालयका आन्तरिक सरोकारवालाहरुको सहभागितामा अनुगमन संयन्त्र बनाई सूचकमा आधारित अनुगमन गर्ने गराउने १.४ शिक्षा नियमावलीमा आवश्यक व्यवस्था गर्न पहल गर्ने	विद्यालय, स्रोतकेन्द्र, जिशिका, शिक्षा विभाग, शिक्षा मन्त्रालय, शिक्षासम्बन्धी काम गर्ने गैससहरु महिला वालवालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय, शिक्षककापेशागतसंस्थाहरु।
	परिवार तथा समुदायमा सजायरहित सामाजिकीकरणका लागि प्रवर्धनात्मक तथा सचेतनात्मक कार्यक्रमहरु	२.१ विभिन्न निकायका वार्षिक कार्यक्रममा सजायरहित शिक्षणसम्बन्धी कार्यक्रम समावेश गरिने, २.२ सजायरहित सामाजिकीकरणका लागि समुदाय र विद्यालयमा चेतनामूलक कार्यक्रम	

	ल्याइनेछ।	सञ्चालन गरिने, २.३ सजायरहित परिवार, समुदाय र विद्यालयको भ्रमण गरी अनुभव आदानप्रदान गरिने	
	३. पठनपाठनको क्रममा दिइने कुनै पनि सजायलाई अमान्य हुने गरी विद्यालयको आफ्नो नीति बनाउन सहयोग र सहजीकरण गरिनेछ।	३.१ विद्यालयमा भयमुक्त सिकाइ वातावरणलाई केन्द्रविन्दुमा राखेर स्रोतकेन्द्रसमेतको सहयोगमा विनियम र आचारसंहिता निर्माण र कार्यान्वयन गरिने। ३.२ यदाकदा हुने शारीरिक र मानसिक सजायलाई हटाउन परामर्श सेवा उपलब्ध गराइने। ३.३ अनुशासन कायम गर्नका लागि वैकल्पिक विधिहरूको पहिचान र प्रयोग गरिने, ३.४ भयमुक्त सिकाइ वातावरण निर्माणका लागि नमूना विद्यालयको भ्रमण गरी गराई आवश्यक अनुभव लिने दिने। ३.५ अनुशासन कायम गर्नका लागि वैकल्पिक विधिहरूको पहिचान र प्रयोग गर्ने। ३.६ भयमुक्त वातावरण निर्माणका लागि नमूना विद्यालयको भ्रमण गरी गराई आवश्यक अनुभव लिनेदिने ।	
बालमैत्री अभ्यासहरूलाई प्रोत्साहन गर्ने	१.पाठ्यक्रम र पाठ्यपुस्तकलाई सम्मानजनक तथा भयमुक्त सिकाइ अवसर प्रवर्धन गर्ने गरी अद्यावधिक/अनुकूल बनाइने छ।	१.१ नयाँ पाठ्यक्रम र पाठ्यपुस्तक निर्माणका क्रममा सम्मानजनक र भयमुक्त सिकाइ वातावरण निर्माण गर्ने गराउने कुरालाई ध्यान दिइने, १.२ पाठ्यक्रम र पाठ्यपुस्तक परिमार्जन गर्दा भययुक्त सिकाइ वातावरणसम्बन्धी प्रावधानहरू हटाइने १.३ पाठ्यक्रम र पाठ्यपुस्तक कार्यान्वयनसम्बन्धी अभिमुखीकरण कार्यक्रममा भयमुक्त सिकाइ वातावरणसम्बन्धी विषयवस्तुहरू समावेश गरिने १.४ अभिमुखीकरण कार्यक्रममा भयरहित र सम्मानजनक सिकाइ वातावरणका लागि नमूना प्रदर्शनको व्यवस्था गरिने ।	पाठ्यक्रम विकासकेन्द्र, शिक्षा विभाग, शैक्षिक जनशक्ति विकास केन्द्र, शैक्षिक तालिमकेन्द्र, अगुवास्रोतकेन्द्र, स्रोतकेन्द्र र शिक्षासम्बन्धी काम गर्ने गैसस,शिक्षकका पेशागत संस्थाहरू
	२. विद्यालयमा भयमुक्त र सम्मानजनक सिकाइ वातावरण सिर्जना गरी बालबालिकाहरूको सकारात्मक व्यवहार	२.१ शिक्षक तालिमसम्बन्धी पाठ्यक्रम तथा तालिमका लागि आवश्यक शैक्षिक सामग्री, भयमुक्त सिकाइ वातावरण प्रवर्धन गर्ने गरी परिमार्जन र निर्माण गर्ने २.२ मुख्य प्रशिक्षक प्रशिक्षणमा भयरहित	

	<p>विकासको लागि शिक्षकहरूको क्षमता विकास गर्न शिक्षक तालिम पाठ्यक्रम, तालिम सामग्री र तालिम सञ्चालन प्रक्रियालाई भयमुक्त सिकाइ वातावरण अनुकूल हुनेगरी विकास एवं परिमार्जन गरिने छ।</p>	<p>सिकाइ वातावरणका लागि सहजीकरण र नमूना प्रदर्शन गरिने, २.३ सहभागितामूलक तरिकाले तालिमहरू सञ्चालन गरिने। २.४ सरोकारवालाहरूको सहभागितामा तालिमहरूको अनुगमन गरी तालिमहरूलाई भयमुक्त सिकाइ वातावरण प्रवर्द्धन गर्ने गरी सञ्चालनका लागि पेशागत सहयोग गरिने।</p>	
	<p>३. बालमैत्री भयमुक्त सिकाइ वातावरण निर्माण र प्रयोगका क्षेत्रमा भएका अभ्यासहरूलाई प्रोत्साहित गरिनेछ।</p>	<p>३.१ भयमुक्त सिकाइ वातावरण निर्माण र प्रयोगको क्षेत्रमा राम्रो काम गर्ने विद्यालय शिक्षकहरू, सामुदायिक संस्थाहरू र अभिभावकहरूको पहिचान गरि पुरस्कार/ प्रोत्साहन दिइने। ३.२ यस्ता विद्यालयका शिक्षक, प्रधानाध्यापक, विद्यालय व्यवस्थापन समिति र अभिभावक शिक्षक संघका पदाधिकारीहरूलाई तालिम तथा सचेतनामूलक कार्यक्रमहरूमा स्रोतव्यक्तिका रूपमा प्रयोग गरिने। ३.३ स्थानीय र राष्ट्रिय सञ्चारका माध्यमहरूबाट भयमुक्त सिकाइ वातावरणसम्बन्धी राम्रो काम गर्ने विद्यालयहरूको प्रचार प्रसार गर्ने।</p>	
<p>३ क्षमता अभिवृद्धि गर्ने</p>	<p>१. भयमुक्त बालमैत्री वातावरणमा बालबालिकाहरूको सम्मानजनक सिकाइका लागि शिक्षकहरूको क्षमता वृद्धि गरिनेछ।</p>	<p>१.१ शिक्षक तालिमका लागि प्रशिक्षक प्रशिक्षण सञ्चालन गर्ने। १.२ भयमुक्त सिकाइ वातावरणका दृष्टिले कमजोर शिक्षकहरूलाई तालिममा सहभागी गराउने व्यवस्था गर्ने। १.३ शिक्षक तालिम कार्यक्रममा भयमुक्त सिकाइ वातावरणका दृष्टिले विद्यालयमा राम्रो काम गरिरहेका शिक्षक प्रधानाध्यापक वि.व्य.स., शिक्षक अभिभावक संघका पदाधिकारीहरूलाई तालिममा स्रोतव्यक्तिका रूपमा प्रयोग गर्ने व्यवस्था गर्ने। १.४ शिक्षक तालिम सञ्चालन गर्ने र सरोकारवालाहरूको सहभागिता सहितको अनुगमन संयन्त्रबाट शिक्षक तालिमको सूचकमा आधारित अनुगमन गरी गराई आवश्यक सहयोग गरिने। १.५ तालिम प्राप्त शिक्षकको कक्षा</p>	<p>शैक्षिक जनशक्ति विकास केन्द्र, शैक्षिक तालिमकेन्द्र, अगुवास्रोतकेन्द्र, स्रोतकेन्द्र र शिक्षासम्बन्धी काम गर्ने गैसस</p>

		अवलोकन गरी आवश्यक पृष्ठपोषण लिइने दिइने।	
	२. सम्बद्ध सबै सरोकारवालाहरुबाट भयमुक्त सिकाइ वातावरण निर्माणमा सकारात्मक सहयोग प्राप्त गर्न उनीहरुको क्षमता विकास गरिनेछ।	२.१ भयमुक्त सिकाइ वातावरण निर्माणका लागि अभिभावक, विद्यस, अभिभावक शिक्षक संघ र प्रधानाध्यापकका लागि अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने। २.२ स्रोतकेन्द्र, प्रधानाध्यापक, विद्यस, अभिभावक शिक्षक संघ, वालकलवका प्रतिनिधिहरु र अन्य सम्बद्ध निकायहरुको सहभागितामा अनुगमन संयन्त्र निर्माण गरी भयमुक्त सिकाइ वातावरणको अनुगमन र पेशागत सहयोग गरिने।	
४. सहकार्य, समन्वय र साझेदारी गर्ने	१. विद्यालयलाई भयमुक्त सिकाइ वातावरणको केन्द्रविन्दु बनाई यसका लागि सम्बद्ध सबै निकायबाट सहयोग परिचालन गरिनेछ।	१.१ भयमुक्त सिकाइ वातावरण निर्माणका लागि विद्यालयमा आचारसंहिता बनाई लागू गरिने। १.२ शारीरिक मानसिक सजायका वैकल्पिक उपायहरुको पहिचान गरी कार्यान्वयन गरिने। १.३ सम्मानजनक सिकाइ गर्ने शिक्षकको कक्षालाई नमूनाका रूपमा प्रयोग गरी भयमुक्त सिकाइ वातावरणलाई प्रोत्साहित गरिने। १.४ भयमुक्त सिकाइ वातावरण भएका विद्यालयको शैक्षिक भ्रमण गरी अनुभव लिइने दिइने।	विद्यालय, स्रोतकेन्द्र, जिशिका, शिक्षा विभाग, शिक्षा मन्त्रालय, शिक्षासम्बन्धी काम गर्ने गैसस, शिक्षकका पेशागत संस्थाहरु
	२. भयमुक्त सिकाइ वातावरण सिर्जना गर्न क्रियाशील सरकारी तथा स्थानीय, राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय गैर सरकारी संस्थाहरु र शिक्षकका पेशागत संस्थाहरुको सञ्जाल विकास गरी प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि प्रोत्साहन गरिनेछ।	२.१ स्थानीयस्तरमा शिक्षासम्बन्धी काम गर्ने सरकारी र गैर सरकारी निकायको सञ्जाल विकास गरिने र त्यस्तो सञ्जालको बैठक नियमित रूपमा सञ्चालन गरिने। २.२ सबै निकायहरुको समन्वयमा भयमुक्त सिकाइ वातावरणका लागि तालिम, गोष्ठि र सचेतनामूलक कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरिने।	

